

OVER DE GANZEN.

DOOR

Dr. G. A. VENEMA. ¹

1. SOORTEN VAN GANZEN, DIE ONS LAND BEZOEKEN.

De verschillende soorten van ganzen, die de provincie Groningen en hare kusten, en die dus ons land, des najaars, op verschillende tijden bezoeken, om des voorjaars, de eene soort vroeger de andere later, weder te vertrekken, zijn, gerangschikt naar het gemiddeld gewicht dat de gans van iedere soort bezit, de volgende:

1. *Anser cinereus*; Schierling.
2. *A. arvensis*; Groote Kol. ²
3. *A. segetum*? Blauwvoet.
4. *A. segetum*; Kleine Kol.
5. *A. albifrons*; Weenkie ³.
6. *A. leucopsis*; Brandgans.
7. *A. bernicla*; Rotgans.

Zoo ver ik weet, en mijne nasporingen hieromtrent zijn veelvuldig,

¹ De hoogst verdienstelijke schrijver, wiens verlies wij betreuren, zond ons dit opstel kort voor zijnen dood. Plaatsgebrek verhinderde tot dusver de opneming. Het sluit zich aan dat over Fenden in den jaargang 1873 bl. 257 aan, en beveelt zich, even als dit, vooral aan door de mededeeling van een aantal eigene waarnemingen, die voor de kennis onzer inlandsche fauna van gewicht zijn. DE REDACTIE.

² De ganzen, die men in Holland met den naam van *Kollen* onderscheidt, heeten hier *Weenkies* en omgekeerd.

³ De Schierlings noemt men langs den Dollard *dikgatten*, te Zoutkamp *Grauwe Ganzen*. De *A. albifrons* worden aan het Leckstermeer *vlootganzen*, te Zoutkamp *bonte ganzen* genoemd.

zijn de *A. ruficollis* en de *A. canadensis* nimmer in deze provincie gezien. Ik wil hiermede geenszins beweren, dat deze ganzen nimmer de provincie Groningen hebben bezocht, maar vermeen toch te mogen vaststellen, dat zij voor dit geval zoo zelden in deze streken zijn gekomen, dat zij aan de waarnemingen zijn ontsnapt.

1. *Anser cinereus*, Schierling. Van deze stamt onze *tamme gans* af. Zij heeft een oranje gelen snavel, die aan de zijwanden rooskleurig, van voren witachtig is.¹

In Friesland blijven deze ganzen enkel des zomers over om te broeden. Voor zooveel ik dit heb kunnen nagaan, heeft dit in de provincie Groningen slechts zeer zelden plaats. Eens, voor jaren, vond men het nest van eene Schierling op de Woldmade bij het Zuidlaardermeer, met 5 eieren; later op de Westerbrachtermade, ten westen van het Foxholster- en niet ver van het Zuidlaarder-Meer, trof men een nest aan met eenige eieren, waarvan ik het getal niet kan opgeven. In beide gevallen nam men de eieren weg. De gent en de gans werden door meer dan één persoon gezien. Bij al de onderzoekingen, die ik hieromtrent heb in het werk gesteld, is het mij niet mogen gelukken om meer gevallen, dan van de twee, die ik hiervoor heb opgegeven, te kunnen mededeelen, dat Schierlings in deze provincie eieren leggen, en dus hier den zomer blijven vertoeven.

Dewijl men hier bijna nimmer Schierlings vangt, omdat de vogelvangers over geene tamme vogels dezer soort als roepganzen kunnen beschikken, zijn vroeger door een vogelvanger te Foxhol, in Friesland, jongen van de Schierlings aangekocht, die van de eieren dezer gans door eene tamme gans waren uitgebroed. Toen de jongen echter den vollen wasdom hadden verkregen, hadden ze voor den vogelvanger geene waarde, omdat ze te stijfhoofdig waren om ze bij de slagnetten te gebruiken.

2. *Anser arvensis*, Kol. De Kollen zijn gemakkelijk te herkennen aan haren zwarten in het midden roodachtigen snavel, die ook wel eens geheel rood of met roode stippen bezet is. Voor dat geval hebben ze dikwijls eene kleine zwarte streep in het midden, langs en op den bovensnavel, die de vogelvangers *zandlooper* noemen. Soms eindigt de snavel in een zwart, soms in een wit punt, die de vogelvangers

¹ Zie over de kleur der vederen: De *Vogels van Nederland*, door den hoogleeraar Dr. SCHLEGEL.

met den naam van *boon* onderscheiden. De band om den snavel is oranjerood, de pooten zijn steenrood.

In 1869 is te Foxhol eene Kol gevangen, die eene licht blauwachtig witte kleur had.

Worden de Kollen onder het slaguet gevangen en niet gedood, dan is het moeilijk ze den wilden staat te ontnemen en ze tam te maken. Men heeft echter van deze soort bij de vogelvangers tamme individuen; maar wie weet hoeveel geslachten men terug moet tellen, eer men tot de wilde stamouders van deze tamme Kollen komt.

3. *Anser segetum*? Blauwvoet. De staartpenen en de laagste bovendekvederen van de kleine slagpenen hebben witte randen. De langste bovendekvederen aan den staart zijn wit, daarop rusten grauwe dekvederen. Op den rug hebben de grauwe vederen lichtere randen. De boven- en ondersnavel eindigen in een zwart punt of *boon*. Op den bovensnavel is eene breede zwarte streep of *zandlooper*, die zich zijdelings om de neusopening buigt. Haar snavel en pooten zijn paars met een zeer licht blauwe tint, die slechts even is op te merken.

In hare vederen heeft zij alzoo de meeste overeenkomst met de Schierling (*A. cinereus*); de kleur van haren bek gelijk het meest op de Weenkies (*A. albifrons*), en wat de zwarte streep op den snavel aangaat heeft zij veel van de Kollen (*A. arvensis*). Dewijl echter het geroep van de gent en gans der blauwvoeten bijna gelijk is aan dat van de kleine Kollen (*A. segetum*), geloof ik dat zij als eene verscheidenheid daarvan moet worden beschouwd.

4. *Anser segetum*, kleine Kollen. Bij deze soort, die kleiner dan de groote Kol (*A. arvensis*) is, is de bek aan den wortel hooger dan bij de laatste, terwijl de band om den bek en de pooten donker rooskleurig zijn. Dikwijls is het eind van den snavel rood, die overigens zwart is, en soms ook eene zwart roode kleur heeft. De kleine Kollen zijn zeer wild. Tot nog toe is het in deze provincie niet gelukt om haar in zoodanigen tammen staat te brengen, dat zij door de vogelvangers als *roepganzen* bij de netten kunnen worden gebruikt.

5. *Anser albifrons*, Weenkies, die men aan het Leekstermeer vlotganzen, te Zoutkamp bonte ganzen noemt. Zijn ze een jaar oud en later, dan zijn ze te herkennen aan een meer of minder witten vederband, die om den wortel van den bovensnavel heenloopt. Bij enkele jongere ganzen dan één jaar wordt deze vederband reeds waargenomen.

Van deze treft men hier drie verscheidenheden aan, als:

a. De Westersche Weenkies. Deze hebben een vleeschkleurigen bek; bij sommigen met eene roode streep of *zandlooper* op den snavel, bij anderen niet. De bovensnavel heeft eene witte boon of punt. In het voorjaar en in den zomer, heeft zij aan den buik en aan de borst talrijke min of meer groote zwarte vlekken. Zij heeft steenroode pooten, die echter bij sommigen donkerrood zijn.

Haar vederkleed komt overigens ten naasten bij met de Schierling (*A. cinereus*) overeen. Als in het vervolg over Weenkies wordt gesproken, worden daarmede Westersche Weenkies bedoeld.

b. De Trekweenkies. Deze hebben eenen blauw-zwartachtigen snavel met een grauwig-grijzen *zandlooper* of streep op den neus; de snavel eindigt veelal in een half zwarte punt of boon. De pooten zijn paarsachtig rood. De vederen zijn veel donkerder, de zwarte vlekken onder de borst en de buik zijn grooter en talrijker, haar geluid is scheller dan dat van de Westersche Weenkies.

c. *Anser minutus*, de Goudoogjes. Deze hebben eenen gelen vederloozen kring om de oogen. Hare vlekken onder borst en buik zijn gelijk aan die der Trekweenkies. Zij hebben een blauwachtigen snavel, een roode streep of *zandlooper* op den neus. De snavel heeft een witte boon of punt. Hare pooten zijn nog meer helderrood dan bij de Westersche Weenkies.

De Westersche Weenkies hebben het meeste gewicht en komen het talrijkst voor; daarop volgen de Trekweenkies, eindelijk de Goudoogjes, die het minste gewicht hebben en zeer weinig deze streken bezoeken. Van de Westersche Weenkies (*A. albifrons*) hebben de vogelvangers tamme individuen. Deze stammen van wilde voorouders af. De wilde ganzen dezer soort laten zich spoedig in tamelijk tammen staat brengen, maar van *al* de alzoo getemde wilde Weenkies, kunnen de vogelvangers bij de slagnetten geen gebruik maken.

Vóór eenige jaren legde een wilde *A. albifrons*, die des winters in een slagnet gevangen was, 6 jaren later 6 eieren, die echter niet werden uitgebroed.

Later paarde een wilde gent van de *A. albifrons*, die in een slag-net was gevangen, nadat hij tam was geworden, met eene tamme gans van dezelfde soort. Hij was getrouw aan die ééne gans en toonde geene liefde te bezitten voor andere ganzen. Toen de gans broedde, hield hij onafgebroken de wacht bij het nest, zonder zich bijna den tijd te gunnen om te eten en te drinken.

Een andere keer paarde geheel vrijwillig een wilde Weenkiegent met eene tamme Weenkiegans. Toen de wilden vertrokken, hield de liefde hem terug. Bij het broeden van de gans des voorjaars verwijderde de gent zich bijna niet van het nest.

Ik heb wel eens gedacht of dit bewaken van het nest door den gent ook niet de gewoonte zal zijn van deze soort van ganzen, als zij in hare zomerverblijven haar geslacht vermenigvuldigen.

In het leven dezer tamme ganzen merkt men soms bijzonderheden op, die vermeldenswaardig zijn, en waarvan ik een paar wil mededeelen. Onder anderen had een gent van de *A. albifrons* eene echtgenootte, die op den gewonen tijd geene eieren legde. De gent verliet haar en nam tot vrouw eene gans, die een kieke had. Den gent, die bij deze gans behoorde, jaagde hij weg. Een andere gent had tot gade een gans, met welke hij oogenschijnlijk in vrede leefde. Maar de gent was niet vrolijk, en bij het vogelvangen, omdat hij niet riep, paste hij niet. Toen de gans overleed, nam de gent spoedig eene andere vrouw. Hij werd opgeruimd, riep naar hartelust, en bij het vogelvangen was hij nu voortreffelijk.

De van de wilden afstammende (*A. arvensis*) Kollen en (*A. albifrons*) Weenkies leggen eieren en broeden ze uit. Ieder gent heeft ééne gans, zeer zelden twee. In den regel leggen ze van 6 tot 8 eieren.

Volgens mijne wegingen heeft ieder ei een gewicht:

van de tamme Kollen gemiddeld 0,1499 kilogr.

» » » Weenkies » 0,1284 »

Zij broeden van 28 tot 30 dagen.

Onder de wilden is het niet zeldzaam de ouders in den koppel met 10 jongen aan te treffen.

Zullen deze tamme ganzen eieren leggen, dan is het noodig dat zij van Mei tot Augustus op de hooilanden weiden, voor zoo veel het broeden dit toelaat. Houdt men haar altijd in het hok opgesloten, dan leggen zij niet alleen geene eieren, maar zij ruïen niet, de slagpennen breken af, zij kunnen niet vliegen en zij zijn voor den vogelvanger geheel onbruikbaar geworden.

Na de ruïing worden deze tamme ganzen eenigszins wild. Zij zijn gevoelig als men ze aanvat; zij komen, als zij vrijheid genieten, niet altijd bij de woning van den vogelvanger terug, en hij is soms verplicht ze met de slagnetten te vangen.

6. *Anser leucopsis*, de Brandgans. Deze heeft een zwarten bek en pooten. Haar voorhoofd, wangen en keel zijn wit.

7. *Anser bernicla*, de Rotgans. De dekvederen van den staart reiken tot over het einde der staartpennen. De snavel en pooten zijn zwart. Ter weerszijde van den voorhals is een dwarsveld van wit gestreepte vederen.

2. KOMST EN VERTREK DER GANZEN.

Als de herfstwind de bladeren van de boomen schudt, die de koude lucht van de takken en takjes losmaakt, als vele zangvogels reeds den tocht naar het verre Zuiden hebben aangenomen, dan worden onze kwelders, onze lage hooilanden, onze hooge en lage veenen, onze poelen, plassen en meren door verschillende soorten van ganzen bezocht. Zij komen naar hare soorten op verschillenden tijd tot ons van het O. en N.O.; na den winter neemt de eene soort vroeger, de andere later, de verre reis naar hare zomerverblijven weder aan.

In de volgende tabel vindt men hieromtrent een overzicht.

NAMEN DER GANZEN.	WANNEER ZIJ BINNEN DE ZEEDIJKEN VAN DE PROVIN- CIE GRONINGEN AANKOMEN.	WANNEER ZIJ VERTREKKEN.
Schierlings. <i>A. cinereus</i> .	In het begin van Sep- tember.	In de laatste helft van Mei.
Weenkies, in Hol- land Koltjes. <i>A. albifrons</i> .	In het laatst van Sep- tember.	In het begin van April.
Kleine Kollen, in Holland Snap- neus. <i>A. segetum</i> .	In het laatst van Sep- tember.	In het begin van April.

NAMEN DER GANZEN.	WANNEER ZIJ BINNEN DE ZEEDIJKEN VAN DE PROVIN- CIE GRONINGEN AANKOMEN.	WANNEER ZIJ VERTREKKEN.
Blauwvoeten. <i>A. segetum?</i> eene verscheidenheid.	In het laatst van Sep- tember.	In het begin van April.
Kollen, in Hol- land Rietganzen. <i>A. arvensis.</i>	In de laatste helft van October.	In het begin van Maart.
Brandganzen. <i>A. leucopsis.</i>	Zeer zelden komen enke- len bij eenen storm na het begin van Novem- ber op de meren.	Na Maart worden zij ook bij storm op de meren niet meer gezien.
Rotganzen. <i>A. bernicla.</i> "	Nog zeldzamer dan de <i>A.</i> <i>leucopsis</i> komen zij als een twee- of drietal in- dividuen na het begin van November bij hevi- gen storm op de meren.	Na Maart worden zij ook bij stormen op de me- ren niet meer gezien.

Men zou zeer dwalen als men aannam, dat de ganzen altijd juist met den in de tabel opgegeven tijd deze streken bezoeken en naar hare zomer-verblijven terugkeeren. De bovenstaande opgaven moet men slechts als den gemiddelden tijd beschouwen, die niet eens uit de aangeteekende waarnemingen van een tal van enkele jaren zijn opgemaakt, maar die bij raming zijn verkregen, en daarom mag men daaraan geene strenge nauwkeurigheid toekennen. Er komen buitendien altijd, eer de ganzen van eenige soort in massa tot ons overkomen, voorloopers, veldontdekkers of hoe men ze noemen wil. Dit getal vermeerdert bij voor haar gunstig weder dagelijks; daarna komen de koppels in groot getal van

het O. of N. O. tot ons. Als voorbeeld wil ik mij bij de Kollen (*A. arvensis*) bepalen. De tabel stelt hare komst in de laatste helft van October. In 1870 zag ik reeds enkelen in de laatste helft van September. De maanden van aankomst en vertrek hebben betrekking tot den tijd, wanneer de groote koppels ons bezoeken en verlaten.

De ganzen blijven hier den geheelen winter niet aanhoudend vertoeven. Als het koud wordt, vertrekken de Schierlings naar het W. of Z.W. In 1870 namen de Schierlings reeds in de eerste week van December hare reis naar het Z.W. aan; in elk geval gaan zij ons verlaten bij het begin van de vorst. In den regel komen zij niet terug dan vóór half Maart, en heeft de vorst ons dan nog niet verlaten, dan stellen zij hare terugkomst uit totdat milder weder komt.

Neemt de vorst toe, dan gaan ook de Weenkies (*A. albifrons*) naar het W. of Z. W.; in hare plaats ziet men dagelijks uit het Oosten groote en kleine Kollen (*A. arvensis*, *segetum*) aankomen, vooral bij strenge koude, killen wind en bij veelvuldige sneeuw, en deze worden alhier des te talrijker, naarmate het meer vriest. Maar vriezen de meren geheel dicht, zoodat de groote en kleine Kollen niet meer kunnen drinken, dan lesschen zij, als er sneeuw ligt, den dorst door het eten van sneeuw. Is het veld echter niet met sneeuw bedekt, dan vertrekken zij verder naar het Z. W. Zoodra de dooi invalt en zich openingen in het ijs van de meren vormen, komen de Kollen terug; neemt de dooi meer toe, dan ziet men de Weenkies weder in onze streken, maar toch in den regel niet voor het einde van Februari of in het begin van Maart. De Schierlings keeren eerst half Maart in deze oorden terug.

Opmerkelijk is het wel, dat belangrijke verandering van de temperatuur de Weenkies en Schierlings doet heen en weder drijven. Begint het laat in het najaar plotseling koud te worden, dan merkt men reeds eene vlucht van deze ganzen naar het W. of Z. W. op. Een daarop volgend zacht en mild weder roept velen van W. of Z. W. naar onze streken terug.

Eene belangrijke vraag is het zeker, in welke oorden de ganzen in den zomer vertoeven? Wie daaromtrent zijne kennis wil uitbreiden, verwijs ik naar het werk van den Hoogleeraar SCHLEGEL: *de Vogels van Nederland*, en naar het werk van FERD. BARON DROSTE HULSHOFF: *die Vogelwelt des See-insels Borkum*.

3. VERBLIJF EN LEVENSWIJZE DER GANZEN.

Als de ganzen aankomen verdeelen zij zich, met uitzondering van de Brand- en Rotganzen, die bijna altijd op het wad vertoeven, over de provincie. Zij kiezen streken uit waar zij naar hare schatting veilig zijn en voedsel vinden, en wel hoofdzakelijk:

- a. de wad- en Dollardkwelders;
- b. de lage onbemeste hooilanden, veelal om de meren.
- c. de meren.

a. Bij aanhoudend droog en stil weder worden zij door de kwelders aangetrokken, wat zeer merkbaar is, doordat dan het getal ganzen op de geïnundeerde of drooge hooilanden sterk vermindert; maar als een stormwind het zeewater naar de dijken opstuwt en de golven over de kweldergronden rollen, worden zij door de ganzen verlaten, die nu naar binnen vluchten, om op de onbemeste hooilanden van het gras te leven. Wordt de stroom door stil weder gevolgd, dan verminderen de ganzen weder op de hooilanden, die nu voor een deel naar de kwelders terugkeeren.

Buitendien verlaten een zeer groot aantal koppels ganzen des morgens vroeg de kwelders om deze des avonds weder te bezoeken, er te grazen en uit te rusten, of om den vloedstroom langs de kust des nachts te volgen, om uit dat meer of min troebele water zich te verzadigen aan de wieren die de stroom medevoert, wat vooral de Weenkies gaarne doen.

In het algemeen verblijven de Weenkies des nachts meer dikwijls op de kwelders dan de Schierlings en Kollen.

De Brandgans vertoeft op het onbegroeide wad en in zijn gaten en sleuven, maar betreedt toch dikwijls de randen der kwelders, terwijl de Rotgans, die nog verder dan de Brandgans op het wad en in de gaten gezellig rondzwerft, nimmer op de kwelders wordt aangetroffen.

Eene aan zee gelegene plaats, ten westen van het eiland Rottum, is aan die ganzen haren naam verschuldigd.

b. Vele ganzen vertoeven des daags op de uitgestrekte, onbemeste hooilanden in deze provincie, onverschillig of deze droog liggen of met water bedekt zijn. Zij vinden dan des nachts rust op ondiepe plaatsen in de meren, liefst waar hare voeten den grond kunnen bereiken, of

op het wad of Dollardkwelder. Dewijl nu de meren aan de Oostzijde ondiep zijn en eenen harden bodem hebben, vindt men ze meest altijd aan dien kant in de meren.

Zoodra echter de hooilanden zoo hoog met water bedekt zijn, dat de ganzen met de voeten den grond niet kunnen raken, verlaten zij de hooilanden om terug te keeren als de waterspiegel zoo ver daalt, dat zij rust op den bodem kunnen vinden. Zij zoeken dan hooilanden op die met minder water bedekt zijn. Dewijl nu de Weenkies korter pooten dan de Kollen en deze weder kortere pooten dan de Schierlings hebben, vertrekken bij wassend water op de hooilanden eerst de Weenkies, dan de Kollen, daarna de Schierlings, en in omgekeerde volgorde keeren zij, als het water daalt, op de eerst verlaten hooilanden terug.

c. In den regel zijn de ganzen des nachts, wanneer zij niet naar de kwelderlanden vertrekken, op de meren en wel op de ondiepe plaatsen, zoo als hiervoor gezegd is. De meren worden echter niet allen even graag door de ganzen bezocht. Het liefst vertoeven zij des nachts op eenzaam gelegen meren die met lage hooilanden zijn omzoomd. Op het Zuidlaarder- en het Leekstermeer zijn zij gaarne, liever dan op het Opwierder-, op het Meedhuizer-, het Schild- en Foxholstermeer. Zijn de hooilanden om de meren te hoog met water bedekt, dan vindt men des nachts een kleiner getal op het aangrenzend meer, dan bij lageren waterstand. De Kollen zijn veel in groote baggerputten, die langs de randen met riet zijn bezet. Andere ganzen treft men daar zelden aan.

Waait het fel, zoodat over de meren min of meer hooge golven voortspoeden, dan houden de ganzen in het algemeen zich des nachts liever op de onder water bedolven hooilanden op, dan op de meren, waar zij zich op de bewogen watervlakte moeielijk door een verkwikkenden slaap kunnen herstellen van al de vermoeienissen van den dag. Men zou licht geneigd zijn uit de bovenstaande opgaven de gevolgtrekking te maken, dat de ganzen, wanneer de hooilanden droog of met niet te veel water bedekt zijn, den geheelen dag op die gronden doorbrengen, ten einde alleen des nachts in de meren of op de kweldergronden eene veilige schuilplaats te zoeken. Die gevolgtrekking echter zou niet met de waarheid overeenkomen.

Het zij mij vergund hier in eenige bijzonderheden te treden.

De Schierlings zijn, des voorjaars over dag, meer in de meren, dan

des najaars. Zijn de hooilanden droog dan vindt men overdag, in verhouding van het in deze streken aanwezig getal, meer Schierlings in de meren dan Weenkies, meer Weenkies dan Kollen.

De Schierlings, Weenkies en, zoo er Kollen zijn, ook deze, zijn in den regel des najaars vóór de helft van October des daags meer op de meren dan op de hooilanden; na dien tijd worden zij daags meer op de hooilanden dan op de meren gezien. De Kollen en Weenkies zijn, bij onbevrozen water, des namiddags meer in het water van de geïnundeerde hooilanden dan des voormiddags, en zijn de hooilanden droog, dan vindt men des namiddags de Kollen talrijker op den droogen grond dan de Weenkies, en dus op dien tijd meer Weenkies in het meer dan Kollen.

In het algemeen kan men aannemen dat de Schierlings en Weenkies bij dag meer in het water en minder op de hooilanden, als die nog niet met water bedekt zijn, worden gevonden, hoe warmer het is en omgekeerd.

Op de onbemeste hooilanden van verschillende uitgestrektheid zijn de ganzen naar hare soorten ongelijk vertegenwoordigd. Hebben die hooilanden weinig oppervlakte, dan worden zij hoofdzakelijk door Schierlings bezocht; slechts enkele Weenkies en Kollen wagen het op eene zoodanige beperkte oppervlakte te vertoeven.

Ook niet ver van de randen van uitgestrekte hooilanden zijn de Schierlings, die men er aantreft, meest alleen. Ganzen van andere soort wagen zich ongaarne in die voor haar onveiliger streken, maar houden zich meer van de randen verwijderd.

Wat het voedsel aanbelangt, dat de ganzen van verschillende soort noodig hebben, daaromtrent wil ik eenige bijzonderheden mededeelen.

Allen, met uitzondering van de brand- en rotganzen, die hoofdzakelijk van wieren en wierwortels leven; houden veel van het gras der onbemeste hooilanden en van kweldergras, de Schierlings buitendien van de korrels van boekweit en van haver. Is tengevolge van veel regenachtig weder de haver en de veenboekweit nog niet inge-oogst, als de Schierlings overkomen, dan plunderen zij bij dag de schoven, waarin die gewassen tot hokken zijn gezet, en doen den landbouwer aldus veel nadeel. Is de oogst geborgen, dan zoeken zij des daags de boekweithokken van de veenen en de haver van de stoppelgronden af. De kleine Kollen eten niets dan het gras van de onbemeste hooilanden en van de kweldergronden, maar ook de hanevoet (*Salicornia*

herbacea). De Weenkies eten buitendien zeer bij uitzondering de bladeren van rogge en wieren, die het zeewater in de slonken en gaten medevoert, waarom ze wel eens des nachts den vloedstroom op het Wad dicht aan de kust in zijn loop volgen. Den nacht brengen de Schierlings, de kleine Kollen en Weenkies, de laatsten veelal op het onbegroeide Wad, op de meren of in de hooilanden of op de kweldergronden door.

De groote Kollen en enkele westersche Weenkies en Goudoogjes, zoo deze laatsten nog niet vertrokken zijn, bezoeken, als de vorst het gras der onbemeste hooilanden heeft verstijfd, of als deze met water bedekt zijn en een laagje ijs haar belet het gras af te plukken, vooral de roggelanden, om van de malsche bladeren van dit gewas te leven. Dan grazen zij gaarne op de zuidelijke hellingen der met rogge bezette diluviaalheuvelds, waar de zon licht aan de bladeren de vorst ontnemt en deze malscher en smakelijker maakt, dan die aan de noordelijke hellingen. Worden de essen met sneeuw bedekt, dan verzadigen zij zich aan koolzaad, zelfs aan boerenkoolbladeren.

Van de Wadkwelders, als de vorst het kweldergras hard heeft gemaakt, vertrekken de groote Kollen des daags naar de aanliggende schaars bewoonde Wad- en Dollardpolders, om op de klaverlanden, op de tarwe, minder op de gerst en koolzaadgewassen te grazen, ten einde zich aan de bladeren te verzadigen, of zij gaan verder naar het zuiden op de roggevelde.

Des nachts komen velen op de meren om te drinken, waar zij blijven vertoeven, of zij vertrekken daarna naar het Wad, meest in de streek, waar de zeekraal (*Salicornia herbacea*) groeit, maar ook op de kweldergronden zelve. Vriest het streng, zoodat de meren zich met een laag ijs bedekken, maar blijven er openingen in aanwezig, zoo vindt men elken nacht zeer veel Kollen bij die openingen om den dorst te lesschen. Dan verschuilt de vogelvanger zich bij nacht aan die openingen, om de arme ganzen met het slagnet te vangen. Maar ook de strooper, gehuld in een wit laken of met een wit hemd over zijne bovenkleederen, bekruipt de ganzen om haar binnen het schot te brengen. Hij heeft het liefst een witten hond bij zich, die de ganzen uit het water haalt als hij ze heeft doodgeschoten of zoodanig verminkt, dat zij niet meer kunnen vliegen.

Neemt de vorst toe, dan is het voor de Kollen niet voldoende, des avonds en des nachts den dorst te lesschen. Zij bezoeken dan ook des daags en bij zeer fellen vorst tweemaal des daags de openingen

in de meren, want hoe kouder het is, zooveel meer behoefte gevoelen zij, om zich door het drinken van koud water te verfrisschen.

Telken keere spoeden zij zich, nadat zij haren dorst hebben gelescht, naar de bouwlanden terug, behalve des avonds, wanneer zij in het ijskoude water der opening of op het ijs langs hare randen eene even genoeglijke nachtrust nemen, als wij in het warme bed.

Vriezen de meren geheel dicht, en ligt er sneeuw, dan eten de Kollen, om den dorst te lesschen, sneeuw. Is er geen sneeuw, dan vertrekken zij.

Uit het voorgaande blijkt dus, dat de ganzen, als zij hier vertoeven, de gewassen benadeelen. De vraag is dus niet onbelangrijk of zij voor den landbouwer onder de schadelijke vogels moeten gerangschikt worden. Eene overweging dezer vraag acht ik niet van gewicht ontbloomt.

Het nadeel, dat de Schierlings aan de veenboekweit en de haver veroorzaken, wordt zeer zelden ondervonden, omdat dit alleen plaats heeft in regenachtige najaren, die zelden voorkomen. Maar de schade, die de Kollen aan de rogge toebrengen, wordt jaarlijks ondervonden. In streken, waar de rogge niet vroeg gezaaid wordt, is het nadeel grooter dan in Westerwolde en Drenthe, waar men zoo vroeg zaait, dat het bouwen tegen den najaars-aequinox is afgeloopen.

Heeft een drooge Oostewind de wortels van de rogge van de bouw-aarde onthloomt, dat altijd het geval is, als de wind sterk waait en er geen sneeuw ligt, dan veroorzaken de ganzen veel schade. Overigens is het nadeel, dat de rogge van de ganzen ondervindt, veel geringer dan het nadeel, dat zij aan de hooilanden toebrengen.

Onverschillig of de vorst de bovenkorst van den grond heeft versteend of niet, de roggebladen worden door de ganzen van de plant afgetrokken. Alleen als de wortels door den wind te veel zijn ontbloomt, trekt de gans de roggeplant wel eens geheel uit den grond. Maar het grasblad is veel sterker. Is de bodem niet bevrozen, dan wordt meest de geheele grasplant door de gans uit den grond getrokken. In vele lage hooilanden staan de grasplanten buitendien niet dicht bij elkander, en zoo nu de talrijke troepen ganzen eenig hooiland tot weideplaats uitkiezen, dan worden de planten soms zoo gedund, dat de grond bijna geen hooi oplevert.

Dat de ganzen derhalve nadeelig zijn voor den landbouw zal wel geen tegenspraak ondervinden. Om ze te verdrijven, zet men soms

op de Westerwoldsche roggeßsen strooppoppen, *schouwen*, die men, om de ganzen schrik aan te jagen, als menschen optooit, maar de ganzen zijn verstandiger dan wij meenen. Ik heb ze meer dan eens om en bij de *schouwen* zien grazen, zonder dat deze hare aandacht trokken.

Het zekerst middel om de ganzen te verdrijven is, dat men zich in den vroegen morgen op de es of het bouwland in een hinderlaag nederlegt en ze met geladen geweer afwacht om ze te schieten.

In vroeger jaren graafde men in Drenthe wel eens in de es, die door ganzen werd bezocht, hier en daar een diep gat, en plaatste daarin een vat, groot genoeg om een man in zittende houding, voorzien van een schietgeweer, te kunnen opnemen. De bovenrand van het vat was ongeveer in het vlak van het maaiveld. Men dekte het vat van boven met eenen grooten witten doek dicht. Waren de ganzen nu in zijne nabijheid gekomen, wat hij uit haar geluid kon opmaken, dan rees de man in het vat overeind om op de ganzen te schieten.

Nog op eene andere wijze werden vroeger op de essen in Drenthe ganzen gevangen. Men stak hier en daar een stevigen stok in den grond, en hieraan werd een sterk koordje bevestigd. Het bovenste deel van den stok en het koordje werden met aarde bedekt. Aan het einde van het koordje, dat even boven den grond reikte, bevestigde men een vischhoek, die in een klein geel of rood gekookt worteltje, wat een zeer gezocht voedsel voor de ganzen is, werd gestoken. De gans, die het worteltje opmerkte en gulzig verslond, was, even als de visch, aan den hoek bevestigd, en kon zich niet aan zijn gevangen staat ontwringen.

Wat het schieten van ganzen aangaat, de wet van 13 Juni 1857 laat dit moeielijk toe, omdat art. 26 voorschrijft, dat daarvoor wordt vereischt vergunning van den Minister, belast met de zaken der jacht en visscherij, die de bevoegdheid tot het geven dier vergunning heeft overgedragen aan de Commissarissen des Konings in de verschillende provincien.

Jaarlijks worden verzoekschriften om de ganzen op de bouwgronden te schieten door belanghebbenden uit de gemeente Haren, Oldekerk, Leek, Marum, Delfzijl, Appingadam, Termunten, Slochteren, Loppersum, Vlagtwedde, Onstwedde, Bellingwolde, Oude en Nieuwe Pekela ingezonden, maar niet altijd wordt de vergunning verleend. De vrees, dat de verzoeker zich zal schuldig maken aan strooperij, schijnt zoo groot te zijn, dat daaraan al te dikwijls de belangen van den landbouw worden ten offer gebracht.

4. VLUCHT DER GANZEN.

De koppels ganzen bestaan, als zij zich al vliegende hetzij voor korte reisjes die zij voor haar genoeg ondernemen, of om haar dag- of nachtverblijven op te zoeken, of bij hare aankomst of vertrek, uit geen groot getal leden. In den regel bedraagt het tusschen 7 en 30 stuks. Een enkele keer heb ik nu en dan een koppel Schierlings boven mij heen zien trekken, die slechts uit twee leden bestond.

De Schierlings vliegen van alle ganzen in de kleinste koppels, daarop volgen de kleine Kollen, dan de groote Kollen. De koppels van Weenkies tellen van allen het grootst getal leden.

In elken koppel komen alleen ganzen van dezelfde soort voor, en die, naar ik geloof, ongeveer uit een gelijk getal genten en ganzen bestaan.

Niet alleen vereenigen zich de ganzen als zij vliegen tot koppels, maar deze koppels vindt men ook op de hooilanden, de kwelders, de veenen, de essen of bouwgronden en in het water.

De verschillende koppels van dezelfde soort van ganzen zijn daar meer of min dicht bijeen, maar toch meer of min gescheiden.

In het water en op de hooilanden zijn de koppels der Weenkies het dichtst bij elkander, en wel zoo dicht dat het bijna ondoenlijk is de scheiding der koppels waar te nemen; daarop volgen de Kollen, dan de Schierlings, bij welke de koppels zich het minst dicht bijeen voegen.

Bij de Weenkies voegen zich op het land het grootst getal koppels tot een troep te samen, dan volgen de Kollen, daarna de Schierlings.

De koppels zoo wel als de troep vormen de verzameling van ganzen van dezelfde soort, waartusschen slechts voor eenen korten tijd enkele ganzen van eene andere soort worden aangetroffen.

De verschillende ganzen vliegen bij dezelfde weersgesteldheid niet even hoog. Het hoogst in de lucht verheffen zich de Blauwvoeten en de Weenkies, iets lager de kleine Kollen, dan de groote Kollen, het laagst de Schierlings.

Het schuwst zijn:

- de kleine Kollen en de Weenkies,
- dan de Blauwvoeten,
- daarna de groote Kollen;
- de Schierlings zijn het minst schuw.

Het blijkt hieruit, dat de hoogte van de vlucht der ganzen in de lucht wel voor een deel, maar niet geheel afhankelijk is van de meerdere of mindere schuwheid der ganzen.

Niet op iederen tijd van den dag worden de verschillende koppels even talrijk gezien. In het algemeen vliegen de ganzen meer des vordan des namiddags. Vroeg in den morgen, ongeveer te 7 uur, vliegen zij het meest. Ook des avonds, als het donker is, hoort men zeer dikwijls haar geroep in de lucht.

Is het des najaars aanhoudend droog en helder weder, dan vliegen er niet veel ganzen van de hooilanden naar de meren en terug, omdat zeer vele, en vooral de Schierlings en Weenkies, naar de kwelders zijn verhuisd; maar treedt daarna een harde W. of N. W. wind in, dan jagen de hooge vloedende ganzen van de kwelders naar de hooilanden, en in de lucht worden dan vele van de buitendijksche gronden vluchtende ganzen waargenomen.

Ook de weersgesteldheid heeft invloed op de vlucht der ganzen. Hoe zachter het weder is, hoeveel te meer de Weenkies, die hier dan zijn, lust tot vliegen hebben. Is het mistig weder, dan zijn er meer Weenkies dan Kollen in de lucht. De Kollen vertrouwen zich niet in de lucht, die haar niet toelaat, om zich te vergewissen of zij in de verte ook gevaren hebben te vreezen.

Is het weder daarentegen slecht, dan ziet men meer koppels Kollen, zoo deze reeds zijn aangekomen, dan Weenkies, die zich dan liever op den grond houden. Maar als het streng vriest, vliegen de Kollen zeer gaarne, en hoe kouder het is, en vooral als het sneeuwt, hoe meer Kollen zich tot het doen van reistoertjes in de lucht verheffen. De Schierlings en Weenkies zijn dan reeds, om de koude te ontvluchten, naar het W. of Z. W. vertrokken.

De ganzen die tot eenen koppel behooren voegen zich, even als de zwanen en kraanvogels, zoodanig te samen, dat zij de gedaante van eene V aannemen, waarvan de spits naar de zijde is gericht, waarwaarts hare vlucht gericht is.

In het laatst van November 1871, zag ik twee koppels tot één koppel vereenigde Kollen, die te zamen eene W vormden. De beide spitsen waren naar de zijde, waarheen zij zich bewogen, gericht. Ik heb het getal niet nauwkeurig kunnen opnemen, maar dit is zeker, dat ieder koppel meer dan 15 ganzen telde. Bestaat een koppel uit een tweetal ganzen, wat enkel bij de Schierlings voorkomt, dan vliegen

zij niet recht maar schuins achter elkander, alsof zij een deel van een V uitmaken.

Een lid van den koppel vormt de spits. Dit heeft de moeielijke taak de lucht te klieven; de overigen vliegen min of meer in de luwte. Is de voorste moede, dan begeeft zij zich zijdelings; zij vertraagt een weinig hare vlucht, en hare plaats aan de spits wordt door een ander ingenomen. Zij rust dan uit van de vermoeienissen, die zij om de lucht voor haar en gedeeltelijk voor haren makker te verplaatsen, heeft doorgestaan.

Dat elk lid van den koppel bij beurten de taak op zich neemt om zich als wegwijzer of aanvoerder aan de spits te plaatsen, schijnt mij met de waarnemingen in strijd te zijn, omdat bij de vervanging geen regelmaat wordt aangetroffen. Soms vliegt de tweede, de derde of eene andere, soms zelf de laatste van den koppel van een der beide zijden, naar voren om de voorste te vervangen, en dit verschijnsel doet mij te meer denken, dat bij de vervanging de ganzen zijn uitgesloten, en het alleen de genten zijn die de taak van voorvliegers op zich nemen.

Onder het vliegen laat nu en dan de voorste hare schelle stem hooren en hare makkers antwoorden haar, vermoedelijk ten teeken dat zij zich nog bij den troep bevinden. Nu heb ik uit dit geroep meer dan eens opgemerkt, dat een gent zich aan de spits bevond; nimmer heb ik aan de spits eene gans hooren roepen.

Deze verdeeling in koppels als zij vliegen, waarbij zich ieder zoo voegt, dat zij te zamen eene V vormen, wordt nimmer door haar vergeten. Weiden ze op de hooilanden, op de rogge-es, op het boekweitveen of op den kwelder en nadert haar plotseling eenig gevaar, dan ontvluchten zij bijna tegelijk naar boven. Een geluid als een wervelwind vergezelt hare vlucht; maar nauwelijks zijn ze naar hare schatting ver genoeg van den grond verwijderd of zij verdeelen zich in koppels, waarin de enkele ganzen zich zoo te samen voegen, dat zij eene V vormen, met de punt naar de streek gericht, waarheen zij zich begeven. Is hieruit niet met vrij veel zekerheid de gevolgtrekking te maken, dat een koppel niet toevallig uit ganzen, die bij het weiden op de grasvlakte of es bijeen zijn, wordt gevormd, maar dat ieder koppel bestaat uit ganzen, die behooren tot eene familie, waarvan de leden na aan elkander zijn verwant, of uit goede vrienden, die zich vrijwillig hebben vereenigd, om lief en leed te zamen te deelen?

Wijst men deze veronderstelling af, dan is het verschijnsel onverklaarbaar, dat zoo spoedig koppels worden gevormd, van het groot getal ganzen, dat zich verschrikt van den grond opheft, om snel het gevaar dat haar dreigt te ontkomen.

Men heeft opgemerkt, dat de koppels ganzen, als zij des morgens vroeg van het nachtleger vertrekken, om elders den dag door te brengen, of als zij de weide verlaten om zich naar het nachtleger te spoeden, eerst dicht bijeen zijn, maar dat deze koppels zich langzamerhand van elkander verwijderen, doordat ieder achterste koppel, ten opzichte van de voorste, de vlucht vertraagt, of zich zijdelings verwijdert. Ik weet niet of men aan mijne meening waarde mag toekennen, maar zoo dikwijls ik dat altijd voorkomend verschijnsel met aandacht gadesloeg, zag ik daarin een wijs overleg, om het gevaar, dat haar zou kunnen dreigen, als de koppels dicht bijeen waren gevoegd, te ontwijken.

Opmerkelijk is het overigens wel, dat de ganzen, als zij des morgens het nachtleger verlaten, de reis ongeveer te gelijk aannemen, maar dat zij, als zij des avonds van de weide of es opbreken om het nachtleger op te zoeken, zeer ongelijk vertrekken en ook op ongelijke tijden in het nachtleger aankomen.

De hoogte van de vlucht der ganzen hangt veel van het weder af, en het geroep der aanvoerders eveneens.

Is het weder schoon en helder, dan zijn de ganzen hoog in de lucht te zoeken. De aanvoerder, die bewust is dat niets belet om gemakkelijk bijeen te blijven, roept zelden, maar ontvangt dan ook antwoord terug.

Bij betrokken lucht houden zij zich in hare vlucht lager. Maar als mist of nevel de lucht zoo troebel heeft gemaakt, dat zij hare doorzichtigheid slechts op korten afstand heeft behouden, of als de hemel bij duistere maan met dikke wolken bedekt is, die het sterrelicht den doorgang bemoeielijken, dan vliegen, als het avond is, de ganzen laag, soms, buiten de dorpen en gehuchten, zelfs slechts op korten afstand van den grond verwijderd. Het geroep van den aanvoerder en de antwoorden van de leden van den koppel hoort men dan bijna onafgebroken. Waait de wind, terwijl het sneeuwt, fel of trekt een sneeuwstorm over de landstreek, dan vliegen de Kollen ook bij haar avond- en morgen-vlucht laag aan den grond. De aanvoerder vliegt, zoo het donker is, dicht langs boomen, langs boerenplaatsen of huizen, die op haren weg liggen, die zij bij eenen helderen hemel ver beneden zich laten, maar

welke zij nu als herkenningsteekenen noodig hebben om in den weg niet mis te tasten. Het geroep van den aanvoerder, dat door allen beantwoord wordt, ten blijke, dat zij zich nog in den koppel bevin- den, mengt zich met het eentoonig gesuis van den wind door de tak- ken der ontbladerde boomen en vormt daarmede schrille accoorden.

Het geroep der ganzen in de lucht heeft nog dikwijls eene andere beteekenis. Men heeft meer dan eens opgemerkt, dat de ganzen, als zij het voornemen nog niet hebben opgevat om op den grond rust te nemen, zich, buiten dat hiervoor vermelde enkele geroep, meest in stilte voortspoeden, maar dat zij het meest en aanhoudendst roepen als zij of vermoeid zijn, of een plek om te grazen of te rusten zoeken, en dus hare vlucht willen staken. Ik heb wel eens gedacht of dit ge- roep dan ook de beteekenis had, om te ontdekken of zij ook makkers op den grond zullen vinden.

Zoodra de ganzen, als zij laag vliegen, gevaar bemerken, klimmen zij onverwijd hooger in de lucht op en bewaren toch de orde. Alleen als zij bij hare lage vlucht plotseling door schrik voor een naderend onheil worden bevangen, wordt de orde wel verstoord, maar door krachtige vleugelslagen van haar die of zijdelings zijn afgeweken, of die zijn achtergebleven, beweegt de koppel zich in hooger vlucht we- der in den vorm, dien zij standvastig voor hare vlucht noodig rekent.

De vlucht der ganzen is niet altijd even snel, en in dat opzicht ko- men zij met ons overeen.

Hoe loom bewegen wij ons bij zomerhitte, en hoe snel wordt onze gang bij de nijpende koude van den winter!

Waait er een scherpe koude wind uit het Oosten, dan vliegen de ganzen snel, maar is het weder mild en zacht, dan doorklieven zij de lucht met voor ons oog zeer merkbaar minderen speed.

5. WAAKZAAMHEID DER GANZEN.

De ganzen zijn uiterst voorzichtige en waakzame vogels, en vahdaar dat er overleg toe noodig is, om ze te vangen of te schieten.

Waarnemingen leeren, dat de Kollen, als zij in het vallen van den avond of als het reeds donker is, de kweldergronden van den Dollard bezoeken, iederen avond vooraf een twee- of drietal ganzen, die men

voórtrekkers noemt, voorop zenden om den geheelen omtrek van den kwelder, waarheen de ganzen zich zullen begeven, te onderzoeken.

Deze voortrekkers vliegen laag langs den grond en beschrijven groote kringen. Hebben zij hare vlucht volbracht, dan verdwijnen zij in de schemering of in de duisternis. Korten tijd daarna komt koppel voor koppel over. Zij zijn vrolijk en strijken op de grasvlakte neder. Dan grazen zij, en haar zacht gekreun verstoort de stilte van den avond. Daarna nemen zij rust, door den kop onder den vleugel te verschuilen. De lucht, die zij zoodoende inademen, wordt verwarmd, vóór deze in de longen komt.

Terwijl de ganzen grazen, houden anderen om haar leger, met uitgestreken hals en min of meer opgeheven kop, zonder te grazen of te slapen, den omtrek scherp rondziende, de wacht.

Nadert men de wilde ganzen, terwijl zij grazen of uitrusten, dan roepen de wachters. De ganzen, die zij bewaken, antwoorden. Maar niemand eet meer; zij rekken de halzen en vleugels uit, en de troep vliegt weg, de ganzen van den eenen koppel voor, die van den anderen na, maar kort na elkander, zonder juist buitengewonen haast te maken.

Ontdekken de wachters echter plotseling een nabijzijnd gevaar, dan volgt op het geroep van de wachters het antwoord van allen, en verwilderd heffen zich allen zoo snel mogelijk in de lucht op, om zich later in koppels bijeen te voegen.

Ik heb wel eens hooren beweren, dat de genten zich vrijwillig tot het houden dier wacht leenen, onverschillig of zij zich des daags op den kweldergrond, in het water, op de hooilanden, op de bouwgronden of op de boekweitveenen bevonden. Met deze bewering zijn mijne waarnemingen en die van anderen geheel in strijd, zoo als ik niet zal nalaten later op te geven. De ganzen vervullen die taak even gewillig en trouw als de genten. Ook de tamme Weenkies en Kollen houden wachters, die echter nutteloos zijn. Bij haar wisselen ook de genten en ganzen tot het houden der wacht af; maar bij haar belasten de genten zich meer dikwijls met die taak dan de ganzen.

De schuwsten onder de tamme Weenkies en Kollen zijn bijna even waakzaam als hare wilde natuurgenoeten. Zij grazen niet, terwijl zij de wake vervullen, maar blikken met opgeheven kop en uitgestreken hals scherp in het rond. De minder schuwen onder de voormelde tamme ganzen denken toch nu en dan, terwijl zij de wacht houden, aan de

plichten, die zij ten opzichte van de maag hebben te vervullen, en deze, terwijl zij in den regel scherp rondzien, plukken tusschenbeide nu en dan haastig het gras van het groenland, om onverwijd den kop weder op te heffen en een bespiedenden blik in het rond te slaan.

Begeven de wilde ganzen zich ter ruste, wat bijna altijd op de meeren, op de uitgestrekte hooilanden, als zij met water bedekt zijn, of op de kweldergronden geschiedt, dan geeft de nachtwake van enkelen de slapenden in het leger geen voldoende veiligheid. Het leger is dan omgeven door kleine koppels ganzen, en ieder dier koppels heeft een wakende gent of gans tot voorpost. De wakers houden den kop opgericht en blikken scherp den omtrek rond en luisteren in elk geval om zich te vergewissen of iets nadert, dat haar leven in gevaar zou kunnen brengen. Ontdekken zij iets wat haar verdacht voorkomt, dan roepen zij, en haar geroep wordt door de grazende of verschrikt ontwakende makkers beantwoord. Allen heffen zich op om door krachtige vleugelslagen snel tot eene hoogte te klimmen, die haar buiten het bereik van den kogel brengt.

Door die voorzorgen wordt het verklaarbaar, waarom het bijna onmogelijk is, om des nachts, als men zich vóór de komst der ganzen verscholen heeft, de slapende ganzen tot op een gewerschot afstands te naderen, hoe uiterst voorzichtig men ook is om de stilte van den nacht te verstoren.

In het leger of als de ganzen grazen, en evenzoo in de lucht, houden de verschillende soorten zich streng gescheiden. Wel voegen zich soms enkelen van de eene soort bij troepen of koppels van eene andere soort, op het geroep der laatste, maar alleen om er voor zeer korten tijd bij te vertoeven. Dan vertrekken zij weder om hare makkers in haren eigen koppel op te zoeken.

6. GENEGENHEID TUSSCHEN GANZEN VAN VERSCHILLENDE SOORT.

Onder de wilde ganzen heeft ieder gent slechts eene gans tot vrouw. Hij bemint haar teer en denkt er niet aan haar te verlaten en een andere te kiezen. Hij is haar in lief en leed getrouw. Ook bij den

vogelvanger heeft iedere tamme Kol of Weenkiegent tot gade ééne gans. De tamme staat heeft daarin geene verandering gebracht.

Maar onze tamme boerenganzen (*A. domestica*), die ontegenzeggelijk van de Schierlings afstammen, zijn door de beschaving zedeloos geworden. Men geeft ze soms 7 ganzen tot vrouwen, en daarmede zijn ze zeer in hun schik. De beschaving heeft dus, buiten de jammeren der slavernij, waarin de ganzen verkeeren, de orde in de natuur verstoord, door de genten tot polygamie te dwingen.

Man en vrouw bij de wilde ganzen beminnen elkander innig. Zoo de dood een van beiden wegneemt, is de smart van de overgeblevene over dat verlies dikwijls niet minder gevoelig dan bij ons menschen. De heer FERD. baron DROSTE HULSHOFF deelt in zijn schoon werk: "*die Vogelwelt der Nordsee-insel Borkum*", op blz. 262, mede, dat hij eens een Schierlingwifje schoot, en dat toen haar mannetje verscheidene dagen in den omtrek bleef, om, onder een schrill trompettengeschrei, zijn wifje te zoeken.

Bij de ganzen blijft de liefde en genegenheid tusschen ouders en kinderen bestaan, althans tot in het volgend jaar na hunne geboorte. Hier vindt men een opmerkelijk verschil tusschen haar en de eenden. De wilde Woerd toch maakt zelfs geen kennis met zijne kinderen. De moeder verlaat haar als zij begint te ruien, dat in den regel niet aanvangt vóór dat de jongen kunnen vliegen. Als zij haar later wederziet, behandelt zij haar als of zij vreemd van haar waren. Maar bij de ganzen wordt de band, die de ouders aan hunne kinderen bindt, veel later verbroken. Ik weet echter niet wanneer.

Bij de ganzen heerscht overigens tusschen de leden van dezelfde soort en vooral tusschen haar, die tot denzelfden koppel behooren, eene groote mate van gehechtheid, die wel eens voor korten tijd door kleine twisten, vooral over de eereplaats, wordt gestoord, die echter onverwijd worden vergeten.

Maar zoo de soort verschilt, is er wel tusschen sommige soorten eenige toegenegenheid van de ganzen tot elkander te bespeuren, maar soms neemt men toch het tegenovergestelde waar. Ik wil hieromtrent eenige bijzonderheden mededeelen.

De Schierlings b. v. worden door ganzen van eene andere soort weinig of niet aangetrokken. Zij zijn zelfs zoo onbeleefd of zoo trotsch, wat ik niet kan uitmaken, het geroep van ganzen van eene andere soort bij het slagnet onbeantwoord te laten. Zouden zij hoogmoedig zijn,

omdat zij weten, dat de tamme ganzen van haar afkomstig zijn? Als dat zoo is, dan getuigt dit van eene soort van menschelijke beschaving, want onder ons is de grond voor hoogmoed veelal nog dwazer.

Onverschillig of de Schierlings vliegen of dat zij zich op het meer, op het boekweitveen, op de hooi- of kwelderlanden bevinden, zij houden zich alleen onderling bezig en voelen geen lust om met de Kollen te snateren of korte bezoeken bij die koppels af te leggen, zelfs zoo zij daartoe worden uitgenoodigd.

Zeer zelden wordt een enkele Schierling zoo door het geroep der Weenkies bij het slag-net aangetrokken, dat zij zich in haar midden begeeft.

Ganzen van de overige soorten oefenen meer invloed op elkander uit, en hier vindt men toestanden die onder ons menschen niet zeldzaam zijn.

Onder de ganzen zijn er geen grooter overheerschers dan de groote Kollen. Zij behandelen ganzen van andere soort met minachting. Zij vechten wel niet dagelijks met de ganzen van andere soort, wat haar zeker te gemeen is, maar wat het wonderbaarst is, zij beminnen de Weenkies en kleine Kollen wel niet, maar haar wordt door dezen liefde toegedragen, of in allen gevalle de beleefdheid bewezen als zij bij het slag-net roepen, kleine visites bij haar af te leggen. Zou zij ook de haar bewezen eer van ganzen van andere soort, aan haar aanhoudend en sterk geroep te danken hebben? want daarin munten zij boven allen uit. Dan is daarvoor een goede grond, want onder ons zijn ook velen, die door dit middel tot eer en gezag komen.

Onderling zijn de genten der groote Kollen niet zeer verdraagzaam. Zij vechten niet uit ijverzucht om de liefde van de gans te behouden, want iedere gans is aan haren gent zeer gehecht, maar om de eer van eene plaats in te nemen die toevallig door een anderen gent bezet is. Ik geloof echter dat de vechtende genten niet tot denzelfden maar tot verschillende koppels, waarin de ganzen zich verdeelen, behooren.

De groote wilde Kollen luisteren naar de tamme Kollen, als deze roepen, en laten zich bij haar in het water neder. Maar dan zijn de wilde Kollen toch zoo luimig, dat zij soms de tamme Kollen met onverschilligheid aanzien, ze soms zelfs met een boosaardig doel, om haar van de plaats te verjagen, aanvallen.

De evengenoemde ganzen van andere soort dragen echter aan de groote Kollen niet allen dezelfde genegenheid toe. Geene die meer aan de Kollen gehecht zijn dan de Weenkies en vooral de Goudoogjes. Deze en een deel der westersche Weenkies laten zich op het geroep der Kollen bij het slag-net neder, en als het niet streng vriest volgen zij in klein getal de Kollen zelfs naar de roggevel-den. De afkeer van strenge vorst is bij de Weenkies echter grooter dan het gevoel van beleefdheid die sommigen de Kollen bewijzen, want als de vorst strenger wordt vertrekken de Weenkies naar het Z. W. en laten de Kollen alleen. Het grootste deel der Weenkies is echter verstandiger en niet zeer Kolgezind.

- Het schijnt dat zeer veel kleine Kollen aan de grooten weinig toe-genegenheid betoonen. Zij weten dat de groote Kollen woest en wild en onaangenaam in den omgang zijn. Had de natuur aan de kleine Kol meer spierkracht dan aan de groote Kol gegeven, ik geloof dat zij een nog misdadiger en luimiger dwingeland dan de groote Kol zou zijn. In het geroep van de groote Kol vinden dus vele kleine Kollen niets vertrouwelyks. Een klein getal avonturiers deelt echter dat gevoelen niet; het legt dikwijls visites bij de groote Kollen bij het slag-net af, natuurlijk als zij daartoe aangezocht worden. Naar de roggevel-den volgen zij de groote Kollen niet.

Blauwvoeten zijn er niet veel, en de enkelen die komen laten zich wel eens ter loops bij de Weenkies in het water nedervallen.

Zoeken de *A. leucopsis* en *A. bernicla* tijdens eenen storm de meren tot schuilplaats op, dan laten zij zich wel eens bij de Weenkies, nimmer bij de Kollen, in het water bij de slag-netten neder.

Roepen overigens de Weenkies nog zoo vrolijk, geen gent of gans van eene andere soort dan zeer enkel een Schierling, die haar de eer bewijst haar gezelschap, hoe kort ook, te zoeken, en Blauwvoeten en kleine Kollen verkeer-en in denzelfden vernederenden staat. Zij bekreunen zich daarom niet.

De ganzen zijn in het algemeen vertrouwelyk met de eenden. Om die redenen heeft de vogelvanger altijd roepeenden en ganzen bij de waternetten als hij ganzen wil vangen, zoo als ik later beschrijven zal. Voor de wilde zwanen zijn de ganzen bevreesd, en vandaar dat de troepen ganzen, die zich op het water, hetzij van de meren, hetzij van de geïnundeerde hooidanden, vereenigen, de zwanen altijd op eenigen afstand ontwijken.

De opgaven die hierboven voorkomen, zijn meest het resultaat van studien over de ganzen bij het slagnet.

7. GEROEP DER GANZEN.

De ganzen spreken, als het mij vergund is van dit woord gebruik te maken, even als alle dieren met elkander, maar zeker slechts voor het overbrengen van enkele gemoedsaandoeningen, want hare taal is, naar mijne schatting, zeer arm. Wie weet echter of de meer of min sterke toonen of kleine nuances in de klanken, die wij niet opmerken, de beteekenis niet belangrijk wijzigen.

In elk geval geloof ik dat de gans door een enkelen klank eene gemoedsaandoening te kennen geeft, welke klank in onze menschelijke taal zelfs niet dan onvolkomen kan worden teruggegeven.

Het geroep der ganzen van verschillende soort verschilt zeer aanmerkelijk, en voor hem die gewoon is op te merken, is het niet moeilijk uit dat geroep tot de soort te besluiten, tot welke de roepende ganzen behooren.

Ook bij de genten en ganzen is in den klank dien zij voortbrengen een groot verschil waar te nemen, zoodat men gemakkelijk tot de wetenschap komt of de roepende vogel een gent of gans is.

Als ik het waag om het geroep der ganzen onder menschelijke spraakgeluiden te brengen, die door samenvoeging van letters zichtbaar kunnen worden aangeduid, dan vind ik mij verplicht er bij te voegen, dat niemand meer overtuigd kan zijn dan ik ben, dat eene zoodanige overbrenging zeer onvolkomen is. Ik ben dan ook der meening toegedaan, dat zoo anderen die klanken in lettervormen teruggeven, die vormen zeer vermoedelijk van die, welke ik geef, zullen verschillen.

In de volgende tabel vindt men het resultaat mijner pogingen om voor een deel de ganzentaal in ons letterschrift terug te geven.

NAMEN DER GANZEN.	GENT.	GANS.
Schierlings. (<i>A. cinereus.</i>)	Kengengenk; het geluid eenig- zints lang aanhou- dend.	Kagagak.
Westersche Weenkies. (<i>A. albifrons.</i>)	Kluuk-Kluuk.	Kliglikglik.
Groote Kollen. (<i>A. arvensis.</i>)	Tainjaint.	Kögök.
Kleine Kollen. (<i>A. segetum.</i>)	Tainjaint. (Kortaf, fijn.)	Kögök.
Blauwvoeten. (<i>A. segetum.</i>)	Kwainwaint.	Klögögök.
Brandganzen. (<i>A. leucopsis.</i>)	Hak-Kak.	Gek-Gek.
Rotganzen. (<i>A. bernicla.</i>)	Rot-Rot of Roäk- Roäk.	Kwek-Kwek.

Buiten dat gewoon geroep der ganzen, dat bestendig hetzelfde is, als geen hartstocht of angst zich in klanken lucht geeft, brengen zij bovendien, als zij door schrik worden bevangen, en zeker ook bij andere gemoedsaandoeningen, nog andere geluiden voort.

Houdt een gent of gans de wacht, terwijl anderen grazen of van de vermoënissen uitrusten, en merkt de wachter eenig nakend gevaar op, dan roept de wachter zoo als in het volgend tafeltje is opgegeven.

NAMEN DER GANZEN.	GEROEP VAN DEN WACHTER, ALS HIJ IS	
	EEN GENT.	EENE GANS.
Schierling.	Tjang-tjang.	Hök-hök.
Weenkie.	Kieuw.	Hök-hök.
Groote Kol.	Kengw-Kengw.	Kong-kong.

De genten en ganzen van den bewaakten troep beantwoorden de waarschuwing, als ook zij het gevaar vernemen of zien, met haar gewoon geroep.

Omtrent de andere soorten van ganzen ben ik niet in staat dergelijke mededeelingen te doen.

Bij sommige gelegenheden brengen de ganzen nog andere geluiden voort. Mijne waarnemingen en de ontvangen berichten hebben mij echter niet die zekerheid over de beteekenis dier geluiden gegeven, die noodig is als men het onderneemt ze te publiceeren.

8. GEWICHT DER GANZEN EN DER FEDEREN.

Het gewicht van de ganzen, geplukt, maar met de ingewanden, en van de vederen, die zij opleveren, is zeer uiteenlopende.

De volgende tafel geeft daarvan een overzicht.

NAMEN DER GANZEN.	Het gewicht van oude ganzen, des na- en voorjaars.	Gewicht der vederen van 100 ganzen.
Schierlings (<i>A. cinereus</i>).	3.00—4.5 kilogr.	16.5 kilogr.
Groote Kollen (<i>A. arvensis</i>).	3.00—4 »	16.5 »
Kleine Kollen (<i>A. segetum</i>).	2.75—3 »	12.5 »
Blaauwvoeten (<i>A. segetum</i> ?)	2.75—3 »	12.5 »

NAMEN DER GANZEN.	Het gewicht van oude ganzen, des na- en voorjaars.	Gewicht der vederen van 100 ganzen.
Weenkies (<i>A. albifrons</i>).		
Westersche Weenkies.	2.75—2.50 kilogr.	10.0 kilogr.
Trekweenkies.	1.75—2.00 »	
Goudoogjes.	1.25—1.50 »	
Brandgans (<i>A. leucopsis</i>).	2.00 »	10.0 »
Rotgans (<i>A. bernicla</i>).	1.50 kilogr. ruim.	8.00 »

In het algemeen mag men aannemen dat de ganzen des voorjaars zwaarder en tevens vetter, dan des najaars zijn. Bij niet al te gure en strenge winters belooft het verschil bij de Schierlings 1,5 kilogr., bij de groote Kollen 1,0 kilogr., zoo als uit bovenstaande tabel te zien is. De jongen zijn, voordat ze den ouderdom van 1 jaar bereikt hebben, altijd lichter dan de ouden. Het verschil belooft bij de Schierlings en Kollen meer dan 0,5 kilogr. Van de *A. leucopsis* en *A. bernicla* kan ik het verschil in gewicht in het na- en voorjaar niet opgeven.

Wat de cijfers in deze tabel aanbelangt, men moet ze beschouwen als gemiddelden, waarvan de opgaven voor enkelen afwijken.

De ganzen worden niet allen voor even smakelijk gehouden. Men geeft aan de groote Kol, ook omdat zij het vetst is, de voorkeur, dan aan de Goudoogjes, die niet minder vet dan de Kollen zijn. Daarop volgt de Schierling, dan de kleine Kol, daarna de Weenkies, eindelijk de Brandgans, terwijl het minst smakelijk is de Rotgans. De jongen zijn altijd smakelijker en tevens malscher en minder taai dan de oude ganzen.

De spoorwegcommunicatie met Harlingen en de geregelde stoombootvaart van daar naar Londen hebben de prijzen der ganzen verhoogd. Als het nog niet koud is, plukt men de ganzen en men zendt ze ten verkoop naar Groningen. Dit heeft plaats tot den 15den October. Later nemen zij, niet ontdaan van de vederen, den weg naar Londen.

Vroeger werd door de poeliers betaald tijdens het koude jaargetijde

voor Weenkies *f* 0,60, thans *f* 1,10; voor eene groote en kleine Kol *f* 0,75, thans *f* 1,40, beide met de vederen.

Zij zijn dus gemiddeld 85 % in prijs gestegen. De prijs der eenden heeft zich meer dan die der ganzen verhoogd. Zij worden voor smakelijker dan de ganzen gehouden, en daarom vinden zij te Londen gretiger koopers.

Voor den 15den October, als zij nog niet naar Londen worden gezonden, is de prijs lager.

9. WAAROM HET GETAL GANZEN VERMINDERT.

Algemeen is men van gevoelen, dat het getal wilde ganzen, dat jaarlijks deze streken bezoekt, langzaam afneemt. Vraagt men naar de redenen daarvoor, dan moet ik antwoorden, dat de landbouw dan hier, dan daar aan zijne gronden een lager peil geeft, hetzij dan door verruiming der sluizen en verdieping der kanalen, waardoor het gevallen water zich des te eerder naar zee spoedt, hetzij door de lage gronden door dijkjes te omsluiten en watermolens te bouwen, ten einde den polder eenen lageren waterstand te geven.

De ganzen houden veel van drassige, ongemeste groenlanden. Als zij deze streken bezoeken, kiezen zij om de boekweittkorrels des najaars de hooge veenen, om de haverkorrels de stoppelvelden, om het gras de onder water gezette onbemeste hooilanden, om het kweldergras en de hanevoet (*Salicornia herbacea*) de kwelders, om de roggebladeren de bouwlanden, voor langeren of korteren tijd tot hare verblijfplaatsen uit.

Waar de lage gronden worden ingepolderd, daar bezet de landbouw deze met verschillende gewassen, of zij worden bemest en zij bezetten zich met gras dat de ganzen niet beminnen. De oppervlakte dus waar zij zoo gaarne vertoeven verkleint zich, en hoe kleiner deze wordt, door hoe minder ganzen zij wordt bezocht.

Hierin ligt voor een groot deel de oorzaak voor de vermindering der ganzen. Als men nu beweert dat de gegevene verklaring over het verschijnsel dat de ganzen verminderen een voldoende licht verspreidt, dan vind ik geen gering bezwaar om daarop in elk opzicht een toestemmend antwoord te geven.

Er zijn verschijnselen die er geene oplossing door kunnen vinden.

Het is bekend dat van sommige soorten het getal ganzen dat ons bezoekt, in verhouding tot andere soorten, sterk toe-, van andere sterk afneemt, alhoewel het totaal van beiden langzaam vermindert.

Voor een 15tal jaren bezochten zeer weinig groote Kollen en een groot getal kleine Kollen en Weenkies deze streken. Langzamerhand is hierin verandering gekomen. Het getal groote Kollen is zoo zeer toe-, en dat der kleine Kollen en Weenkies, dat tot ons overkomt, zoo zeer afgenomen, dat de vangst in de slagnetten thans hoofdzakelijk tot groote Kollen beperkt is, terwijl vroeger bijna niet anders dan Weenkies en kleine Kollen werden gevangen. Nog vermindert het getal kleine Kollen en Weenkies en vermeerderen de groote Kollen jaarlijks, alhoewel ze te samen in getal afnemen.

Langs onze Wadkust neemt men een soortgelijk geheimzinnig verschijnsel waar. In vroegere jaren, die nog in het geheugen van menschen van middelbare jaren liggen, werd het Wad door veel meer brandganzen (*A. leucopsis*) dan door rotganzen (*A. bernicla*) bezocht. Thans neemt men een tegenovergesteld verschijnsel waar. De rotgans komt veel meer op het Wad, niet ver van de kust, voor dan de brandgans. Vraagt men nu naar de machtige oorzaak die deze veranderingen beheerscht, dan moet ik daarop het antwoord schuldig blijven.

Veranderen de toestanden langzaam bij ons ten nadeele van de eene, ten voordeele van de andere soort, zoodat hiervan het gevolg is dat de ganzen van de eene soort het voor hun genot beter vinden des winters andere oorden te bezoeken, en dat zij door eene andere soort meer worden aangetrokken? Ik weet het niet; maar zoo men die verklaring voldoende acht voor het toenemen der groote Kollen en het verminderen der Weenkies en kleine Kollen, dan mist deze verklaring hare toepassing op het verschijnsel op de Wadden, waar de brandganzen in getal verminderen en de rotganzen in getal toenemen.

Dat overigens de temperatuur en het weder tijdens den winter invloed op de min of meer talrijke overkomst en het verblijf alhier van ganzen van deze of geno soort uitoefenen, is altijd waargenomen.

Zijn de winters zacht, valt er weinig sneeuw en vriest het niet of zeer weinig, dan blijven veel Weenkies in deze streken, en er komen minder Kollen dan anders; terwijl bij strenge vorst en veel sneeuw de Kollen talrijker overkomen en de Weenkies, die het hier te koud vinden, meer Z. W. streken voor haar verblijf opzoeken.
